Ayrı düşsə ayrılıqdan laxlamaz,
Sən yerincsən, yerinc acıq saxlamaz,
Tanrısoydur sevgi; sevil, tanrılaş.

Körpəmizi dindir mənim yerimdə,
Gec dönsəm də sən incimə ərindən,
Mən sevirəm səni lap-lap dərindən,
Tanrısoydur sevgi; sev, öl tanrılaş.”

Tunqər düşdü çil-çil atı yalladı,
Yazı yazdı, göyərçinlə yolladı,
Göyərçini özü göyə tolladı,
Öz özündən küsdü, dodaq salladı,
Tanrısoydur sevgi; sevil, tanrılaş.

VII Bölmə XXI QAPI
Görüş söylənci

Ağüz getdi Nuhçatana, Duzdağa,
Görüş, səni bitgin edir görüşlər.
Dəmirqızla görüş-öpüş könlündə,
Görüş, səni bitgin edir görüşlər.

Gün batırdı o, Duzdağa çatanda,
Dağətəyi sazağ, şaxta artanda,
Gecə yerə zil örtüyün atanda,
Bu yerlərdə qır atını yortanda,
Dağ evində sevgi gülü çırtanda,
Görüş, səni bitgin edir görüşlər.

Dəmirqızın küsü, sözü bol idi,
Yerinc olmaq çox-çox ağır yol idi,
Elə bil ki, o ərli yox, dul idi,
Şah budaqda sınıx-sallaq xol idi,
Görüş, səni bitgin edir görüşlər.

Qaymaq öpüş, soyuq öpüş, qız öpüş,
Birdən birə ordan-burdan yüz öpüş,
Marçıldayır hər bal dadan duz öpüş,
Dodaqlarda donub qalan buz öpüş,
Görüş, səni bitgin edir görüşlər.

Yerinc nədir, qancılları bəyirtmək,
Qancıl üstə tez-tez atı səyirtmək,
Uşaq doğub özgə əldə böyütmək,

Öz içində öc-acığı əritmək,
Özünü yox, ölkəsini diriltmək,
Başrağını uca tutmaq, böyütmək,
Görüş, səni bitgin edir görüşlər.

Uşaqlaşır sevişəndə yerinclər,
Gülünc gəlir ona kiçik gilinclər,
Yan ötüşür ondan çox-çox sevinclər,
Görüş, səni bitgin edir görüşlər.

Görüşdülər iki başçı, bax, belə,
Yanqı sevgi könüllərdə çox hələ,
Sevgi üstə dağ-dağ evlər tikilər,
Görüş, səni bitgin edir görüşlər.

***

Elçiçəkdən söz açdılar, ər-arvad,
Sevinərsən oğlun ata olanda,
Öyünərsən qızın ana olanda.
Ağüz dedi:-Oğlu olub Tunqərin,
Sevinərsən oğlun ata olanda,
Öyünərsən qızın ana olanda.

Dedi:-Yaxşı ad qazanıb gəlinin,
Öyrənibdir el, elatın dilini,
Bacarığı işindən də bilinir,
Sevinərsən oğlun ata olanda,
Öyünərsən qızın ana olanda.

Sevinirəm, indi o da qızımdır,
Yaxşı, pisi, nəyi varsa bizimdir,
Ilk sevgisi batdı, getdi, gizlindir,
Bu sevgisi daha doğru, düzgündür,
Sevinərsən oğlun ata olanda,
Öyünərsən qızın ana olanda.

Yerinc ana baxıb qulaq asırdı,
Düşünürdü, daşınırdı, susurdu,
Ürəyini hərdən qorxu basırdı,
Sevinərsən oğlun ata olanda,
Öyünərsən qızın ana olanda.

Düşünürdü, ilk sevginin öcü var,
Ölənəcən onun tanrı gücü var,

Hər sevənin ilk sevgiyə borcu var,
Küllü, közlü soyumamış içi var,
Sevinərsən oğlun ata olanda,
Öyünərsən qızın ana olanda.

Dəmirqızı o ilk sevgi eşirdi,
Gizli-gizli alışırdı, daşırdı,
Bu sevgiyə bir çox adlar qoşurdu,
Ölçü-biçi cızığını aşırdı,
Sonra yenə öc-acıqdan düşürdü,
Sevinərsən oğlun ata olanda,
Öyünərsən qızın ana olanda.

Qırx il idi düşünürdü bu sayaq,
Qırx il idi o gəzirdi utancaq,
Daha solub sozarmışdı al yanaq,
Özü yerinc, özü yerli, ər qonaq,
Bunun sonu görən necə olacaq,
Sevinərsən oğlun ata olanda,
Öyünərsən qızın ana olanda.

***

Ancaq yürük dəyişirdi dayanış,
Öz içində susqun qalıb boğulma.
Hər gilincdən neçə çıxış yolu var,
Öz içində susqun qalıb boğulma.

Ağüz Turqu hər bir yerdə gəzirdi,
Hərdən qalıb yolda,yalda busurdu,
Meşəliyə, çaya qulaq asırdı,
Ancaq meşə, dağ, düzənlik susurdu,
Öz içində susqun qalıb boğulma,
Düşgünlükdən çürüyərək dağılma.

Ucalırdı yavaş-yavaş Əkbitən,
Düşünürdü özlüyündə o hərdən,
“Başev gərək Başev ola yenidən,
Bir başbilən gəlsin bura hər eldən,
Soraq tutsun hər iş, hər kim, hər nədən,
Öz içində susqun qalıb boğulma,
Düşgünlükdən çürüyərək dağılma”.

Düşünürdü, “yığcam olaq biz gərək,
Gəlsin bura Dəmirqızla Elçiçək,
Çətinlikdə əl-əl, dil-dil birləşək,

Dən saxlamaz yoxsa iri, gen ələk,
Elat-elat biz Başevdə birləşək,
Öz içində susqun qalıb boğulma,
Düşgünlükdən çürüyərək dağılma.”

Turqla birgə uzaq düşən nələr var,
Gilinc olub Duzdağ, Muğel, Parsdiyar,
Yığışsalar öz yerini söz tapar,
Öz içində susqun qalıb boğulma,
Düşgünlükdən çürüyərək dağılma.

Düşünürdü,”Gərək yığış keçirək,
Qurultayda səslə seçək, seçilək,
Yasa yazaq, onun ilə ölçülək,
Yasa ilə biz yenidən biçilək”,
Öz içində susqun qalıb boğulma,
Düşgünlükdən çürüyərək dağılma.

Turq ucalıb yarımtanrı olmuşdu,
Mindiyarda tanrı adı almışdı,
Işıq olub ürəklərə dolmuşdu,
Öz içində susqun qalıb boğulma,
Düşgünlükdən çürüyərək dağılma.

Yığış söyləncі

Əkbitənin səsləncləri gurladı,
“Qurultaydır birəşdirən gücləri.
Qurultaya gəlmişdilər elçilər,
Qurultaydır birləşdirən gücləri.
Oturmuşdu neçə-neçə minbaşı,
İlk sırada minminbaşı, başbaşı,
Oturmuşdu elatbaşı, yurdbaşı,
Şahın qızıl başdolağı yaraşıq,
Üzərində durudaşı, aldaşı,
Göyə çalır dənizdaşı sudaşı,
Oturmuşdu Dəmirqızla, Elçiçək,
Ağüz, Tunqər, Odərpayla yanaşı,
Qurultaydır birləşdirən gücləri.

Daşdayaqlar bəzənmişdi ipəklə,
Söykənclərsə palaz, dəri örtüklə,
Mərmər yerlər ağ, sarı, al çiçəklə,
Parlayırdı gümüş, mərmər dirəklər,
Sayrışırdı sevinc dolu bəbəklər,

Qurultaydır birləşdirən gücləri.

İlk söz dedi, Ocaqbaşı Odərpay,
Dedi:-Bizi birləşdirir qurultay,
Bizi el-el birləşdirən tanrıdır,
Oddan ötgəm, sudan, aydan arıdır,
Onun yeri, Turqun yeri ayrıdır,
Qurultaydır birləşdirən gücləri.

Ağüz dedi:-Yığılmışıq danışaq,
Görüləcək çox işlərdən yapışaq,
Muğel boyu at səyirdir quraqlıq,
Uğureldə hər gün toydur,qonaqlıq,
Duzdağ on min döyüş atı istəyir,
Parsel bizdən "diyar" adı istəyir,
Mindiyarda min-min ac var, yoxsul var,
Bir az qolay dəbərsinlər varlılar,
Artsın otlaq, əkin-biçin, malqara,
Çatmır arpa, saman, yonca atlara,
Muğər deyir əlli min at bizdə var,
Qoy Muğelə gəlsin dayça alanlar.

-Basar toplum gərək çapınc gətirsin,
El-obaya ondan pay-puş yetirsin,
Yaralara onu təpinc eləyək,
Çapqınçıya biz də sağol söyləyək.
Qurultaydır birləşdirən gücləri.

-Bir az da çox vergi alaq varlıdan,
-Çox vergini varlı versin haradan,
Varı verir el yox, böyük yaradan,
-Dağda-daşda tapınc yeri arayaq,
-Bu sözlərdən təpinc olmaz yaraya,
Qurultaydır birləşdirən gücləri.

Qurultayda səs ucalır, səs artır,
Üç yol belə gecə düşür, gün batır,
El-obaya gedib yer-yer söz çatır,
Qurultaydır birləşdirən gücləri.

Biri deyir:-Tanrılaşıb Turq ata,
Görən indi o hardadır, o harda,
O gəlseydi qurultayı görərdi,
Baş başlığı Ağüzərə verərdi.
Qurultaydır birləşdirən gücləri.

Hamı sanki bu sözləri bəyənir,
Hamı bunca Odərpaya güvənir,
Ağüzəri alqışlayır qurultay,
Baş Başlığı verir ona qurultay,
Qurultaydır birləşdirən gücləri,
Qurultaydır birləşdirən elləri,

Ander, Daryaş söyləncі

Qırx il bunca şahlıq edir Ağüzər,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.
Qocalanda Tunqər alır şahlığı,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Alp Ər Tunqun Dörd oğlu var,üç qızı,
Oğlanlar nər,qızlar göylər ulduzu,
Şah olmaqdır hamısının yanqısı,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Sayan, Alan, Çatan,Qaplan,-adları,
Hamısı da Mindiyarın qurdları,
Uçar, sıçraq, qıvraqqanad atları,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

İş-gücləri izləməkdir Daryaşı,
Parsdiyarın yorulmayan başbaşı,
Olub yazıq Parsdiyarın baş daşı,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Ata qoymur oğulları döyüşə,
Basarlaşa çox vuruşa, yürüşə,
Daryaş ilə özü çıxır döyüşə,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir,

Alandadır parsdiyarın açarı,
Daryaşlını Yerincyerdən qaçırır,
Sanna ilə vurub, yıxır uçurur,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Qız toplumu,Sanna,bir də Balaşqər,
Çox artıbdır burda yorğa yerişlər,
On gündən bir gedir qanlı döyüşlər,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Tunqər yenə qarşılaşdı Daryaşla,
O əyilib dedi, ona yavaşdan:
-Sən dönüksən,satqın,qaçqın bu yaşda,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Daryaş dedi:-Qocalıbsan,düşübsən,
Parsdiyara yenə gəlib çaşıbsan,
Alanı da bu işlərə qoşubsan,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.
Daryaş çapdı, o yan, bu yan ox atdı,
Çil-çilatın yalmanını qanatdı,
Tunqun dörd yan-yövrəsini daraltdı,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Dedi:-Çoxdan şah olmusan,nə yaxşı,
Mənsə burda, Parsdiyarda minbaşa,
Sənə deyil,mənə şahlıq yaraşır,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Tunqər dedi:-Yekə-yekə danışma,
Yerinc, ölkə işlərinə qarışma,
Yoxsa ellər bir-biriylə barışmaz,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.

Diyar olsa Mindiyardan qopanlar,
Xərac verə onda gərək Parsdiyar,
Əlinizdən çıxar olan qalanlar,
Başınızın üstün kəsər yamanlar,
Şah ölkənin umu-küsü yeridir.
***
O qışqırdı, bu bağırdı ucadan,
Ağır sözdən qor götürür döyüşlər,
O, söz atdı, ağız dolu, bu söydü,
Ağır sözdən qor götürür döyüşlər.

Söyüşdülər, səsdən batdı qulaqlar,
İşə düşdü ən kəsərli yaraqlar,
Bir-birini qamarladı caynaqlar,
Səsləmc ilə dalğalandı bayraqlar,
Boğazlarda xarıldadı qırtlaqlar,
Ağır sözdən qor götürür döyüşlər.

-Sən mənimçin lap dünənki uşaqsan,
-Sən bəyirən qoyun kimi inaqsan,
-Baş aparma, sən üç günlük qonaqsan,-

-Sən də el-el, yer-yer gəzən sarsaqsan,
Ağır sözdən qor götürür döyüşlər.

Qılınc endi, qalxan göyə tollandı,
Qılınc endi, qol keyəldi, sallandı,
Topbuz endi, Daryaş qana bulandı,
At dizəcən sarı quma quylandı,
Daryaş qalxan arxasından boylandı,
Bir də endi o,qalxanla çullandı,
Qaçdı, yenə Balasqelə yollandı,
Ağır sözdən qor götürür döyüşlər.

Qaçan görüb başçısını ellilər,
Yaraqları atdı yerə yerlilər,
Baş əydilər Tunqa başı yellilır,
Ağır sözdən qor götürür döyüşlər.

***

Balaşq, Sanna, Alan, Kumar, Eldəbir,
Ağır gündə göstərişi gözləmə.
Göstərişlər gözlənirdi Tunqərdən,
Ağır gündə göstərişi gözləmə.

Alan cumdu yaraqlılar içinə,
Gücü verdi qollarının gücünə,
Qılınc vurdu ikisinə, üçünə,
O başladı qılınc ilə biçinə,
Tunqər dedi:-Alan, dayan, kiçilmə,
-Gedim, ata, qoy Daryaşın dalınca,
Doğram-doğram edim onu qılıncla,
Ata dedi:-Getmə,bu yol boyunca,
Gizlənilər, gözləyirlər qancıllar,
Ağır gündə göstərişi gözləmə.

***

Daryaş çatdı Balasqelə üç günə,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.
Ander yaxşı tanıyırdı Daryaşı,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.

Üç yol idi o gəlirdi yardıma,
O, Parsdiyar, Parsel, Hindel adına,
Düşüb yenə Ander şahın ardına,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.
Ander şahın Başevinin bəzəyi,

Onun oddan, qordan gözü, bəbəyi,
Başlığında durudaşdan lələyi,
Qız, qadının sevinc dolu ürəyi,
Qızıllanıb boynu, döşü, biləyi,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.

Çini qablar masa üstdə düzülü,
Yeməklərdən elə bil bal süzülür,
Sallanmalar qırçın-qırçın, qızılı,
Dörd bir yanda neçə dildə yazılı,
Bir bucaqda Daryaş durub büzülüb,
Sanki qatdaq, əyri boynu üzülür,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.

O Daryaşa acı-acı söz atır,
-Niyə bir yol acıqana batmadın,
Tapşırdığım sözü, yolu tutmadın,
Yaraq verdim döyüşlərə qatmadın,
Buna görə istəyinə çatmadın,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.

Daryaş deyir:-Verdiklərin heç oldu,
Tunqər vurdu, hər döyüşdə güc oldu,
Bizimkilər çaşdı, qorxdu, qıc oldu,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.

Bizə, Ander, tunc, qatlanmaz tutaq ver,
Altı atlı, dörd təkərli yaraq ver,
Qırx min qancıl, gözü qanlı qoçaq ver,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.

Onda Tunqa, Mindiyara bataram,
Əkbitəni Darvideli tutaram,
Mindiyarı Balasqelə qataram,
Sınıq gedib sınıqçıya sığınar.

***

Daryaş tez-tez udqunurdu nədənsə,
Basar olmaq güc istəyir, bicləmə.
Onu saya qoymayırdı qonaqlar.
Basar olmaq güc istəyir, bicləmə.

Düşünürdü Hindel toplum göndərər,
Tunqu üzü sonevinə döndərər,

Onun sönməz alovunu söndürər,
Basar olmaq güc istəyir, bicləmə.

Bir qız tez-tez mahnı deyir, banlayır,
Ander yoğun qadınları yanlaylr,
Gəlib hərdən o, Daryaşı danlayır,
Yardım etsin gərək ona, anlayır,
Basar olmaq güc istəyir, bicləmə.

Daryaş deyir: -Bir də pis iş bulmayaq,
Minellini bu topluma salmayaq,
Keçmişdəki kimi basıq qalmayaq,
Basar olmaq güc istəyir, bicləmə.

Ander şahla Dəmirqızın döyüş söyləncl

Qırx min qancıl yola düşdü yaraqla,
Çapqınçılıq döyüş deyil, oyundur.
Parselə yox, Manayyura yol aldı,
Çapqınçılıq döyüş deyil, oyundur.

Ancaq Ander aldadırdı hamını,
Gizlədirdi döyəcəyi qapını,
Manayyurda çapmaqdaydı atını,
Çapqınçılıq döyüş deyil, oyundur.

İstəyirdi çapıb, yığıb gətirsin,
İstəyirdi üzdə izi itirsin,
Bolluq yerdən bollu var-mal götürsün,
Çapqınçılıq döyüş deyil, oyundur.
Bircə bölük yola saldı Parselə,
Yüz bölüksə Manayyurda, Duzgölə,
Düşünürdü Nuhçatana güc gələr,
Çapqınçılıq döyüş deyil, oyundur.

Dəmirqızsa tutdu gecə çox yeri,
Duzgöl üstdə yaxaladı Anderı,
Dedi: -Ander, toplumunu çək geri,
Çapqınçılıq döyüş deyil, qırğındır.

Ander bu an ondan yürük dəbərir,
Toplum çıxır iki yandan irəli,
Çayı keçir neçə iki təkərli,
Minellilər basıq düşür ötəri,
Çapqınçılıq döyüş deyil, qırğındır.

Dəmirqızsa gücü sağa döndərir,
Deyir:-Tunqər mənə yazı göndərib,
İstəyibsən aldadasan öndəri,
Yanlış yolla gəlibsənsə, gəl bəri,
Çapqınçılıq döyüş deyil, qırğındır.

-Döyüşmərəm sənin kimi qoduqla,
Nələr deyir üzündəki çapıqlar,
-Mən bilirəm nəyə gəlib yazıqlar,
Gözü aclar, ağzı, burnu yırtıqlar
Onu-bunu soyub qaçan qırıqlar,
Ac-yalavac, pal-paltarı, cırıqlar,
Çapqınçılıq döyüş deyil qırğındır.

-Get, ərini göndər gəlsin döyüşə,
Onda bir az bu üzləşmə dəyişər,
-Mənim ərim Tunqər, Alpər ayrıdır,
O,döyüşdə basılmayan tanrıdır,
-Gəlsə o da vuruşmağı öyrəşər,
Mənimkilər baxar, gülər, gərnəşər.
Dəmirqızın çıxdı qından qılıncı,
Ander şahın qaldı sözü yarımçıq,
Çapqınçılıq döyüş deyil qırğındır.
Vuruşdular, cingildədi yaraqlar,
Nəriltidən, səsdən batdı qulaqlar,
Danqıldadı, şapbıldadı tutaqlar,
Al boyaya döndü qanlı yanaqlar,
Kişnərtidən, səsdən qorxdu uzaqlar,
Çapqınçılıq döyüş deyil qırğındır.

***

Üç gün vuruş Ander şahı mələtdi,
Dözümlüdür, sanki qadın kişidən,
Ander şahın vuran qolu keyəldi,
Dözümlüdür sanki qadın kişidən.

Çoxu düşdü aclığından bayıldı,
Çox yaralı öldü bir də ayıldı,
Açıqanın sısqalığı duyuldu,
Basarlığın dib daşları qoyuldu,
Dözümlüdür qadın sanki kişidən.

Bu vuruşu üç gün sonra bildilər,
Balasqelli, minellilər gəldilər,

Vuruşdular, Ander şahla, öldülər,
Öclərini gözlərindən sildilər,
Basarlığı Dəmirqızla böldülər,
Dözümlüdür qadın sanki kişidən.

Ander yenə əzgin çıxdı irəli,
Dedi:-Verin Balesqelə hələlik,
Əkbitəni, Manayyurdu, Parseli,
Tanrı özü biz deyəni düz bölüb,
Dözümlüdür qadın sanki kişidən.

Elə onda dağ-daş, yer-göy titrədi,
Yaraqlılar, atlar, ərlər büdrədi,
Tunqər gəldi, Mindiyarın öndəri,
Dözümlüdür sanki qadın kişidən.

Başladılar qanlı, qancıl savaşa,
Tanrı gücü gəldi birdən Balaşqa,
Yardı, qırdı Eldəbirlə o, qoşa,
Yer qalmadı daha bir də barışa,
Dözümlüdür sanki qadın kişidən.

Keçdi Tunqər Ander şahın yanından,
Topbuz dəydi Ander şahın boynundan,
Sonra dəydi iti qılınc alnından,
Qan fışqırdı onun ağız-burnundan,
Dözümlüdür sanki qadın kişidən.

O yandan da qırıb tökdü Eldəbir,
Döndü ölüm tanrısına elə bil,
“Sağ ol”dedi bacısına hərdən bir,
Dözümlüdür sanki qadın kişidən.

***

Ander şahı götürdülər basıqlar,
Ötgəm dilli ötgəm gücə basılar.
Çökdü yerə Manayyurda çatmamış,
Ötgəm dilli ötgəm ərə basılar.

Tunqər dedi:-Qoy götürüb getsinlər,
Sürün-sürün göz önümdən itsinlər,
Basıqlığı gözlərinə dürtsünlər,
Ötgəm dilli ötgəm ərə basılar.

Dəmirqızı gətirdilər yaralı,
Əyni-başı, əli-qolu qaralıb,
Qan itirib, gültək solub, saralıb,
Ötgəm dilli ötgəm ərə basılar.

Daryaş qaçdı Parsdiyardan Hindelə,
O, Hindeldə olub, qalıb çox belə,
Gedib ordan güc gətirsın Parselə,
Ötgəm dilli ötgəm ərə basılar.

O bilirdi sınıb, köçüb minbaşı,
Tunqlaşıbdır onun Kumar yoldaşı,
Kimdir bir də tumarlaya Daryaşı,
Ötgəm dilli ötgəm ərə basılar.
Çox deyinmə dolanışın dalınca,
Dolanışın iki üzü olmayır.
O bir gözlə baxır elə hamıya,
Dolanışın iki üzü olmayır.

XXII QAPI. Alpislə Odərpay Söyləncі

Üç yüz yaşa gəlib çatdı Odərpay,
Minellinin iç tanrısı ocaqdır,
Mindiyarın çöl tanrısı başraqdır.
Uzun ətək, saqqal, saç, ip yiyəsi,
Minellinin iç tanrısı ocaqdır,
Mindiyarın çöl tanrısı başraqdır.

Gecə-gündüz ocaq çırt-çırt yanırdı,
Ulduzlarsa tez-tez yanıb sönürdü,
Onlar hərdən yerə gizli enirdi,
Buna görə ocaq çırt-çırt yanırdı,
Enən ulduz yerdə közə dönürdü,
Onda tanrı ucalarda dinirdi,
Minellinin iç tanrısı ocaqdır,
Mindiyarın çöl tanrısı başraqdır.

Bu ocaqda şahlar kəsi kəsirdi,
Üztutmalar ölkə-ölkə gəzirdi,
Odərpayın kövrək səsi əsirdi,
Üztutmaya Alpis qulaq asırdı,
Ödərpaydan tez-tez dönüb küsürdü,
Öz-özündən, öz işindən bezirdi,
Çovğun olub Mindiyarı gəzirdi,
Ağacları yerdən, dibdən üzürdü,